

SZAKIRODALOM.

Magyar írók élete és munkái. *A M. Tud. Akadémia megbízásából írta Szinnyei József. Budapest, 1889—1894. I—III. kötet. (1—28. füzet.) 8r.*

E munkáról már volt alkalmunk szólni az I. kötet megjelenése alkalmával.¹ A várakozások, melyeket Szinnyei Józsefnek e nagy gyűjteményes munkájához fűztünk, mindamaz apró tévedések mellett is, a melyeket szinte lehetetlen egészen kikerülnie bármely gondos, körültekintő írónak is, teljesen kielégíthetik a magyar szellemi élet történetével foglalkozókat. Oly bámulatosan sokoldalú kutatásnak eredménye van előttünk e három kötetben, a milyenről az eddigi hiányos hasonnemű gyűjtemények után fogalmunk is alig volt. Szinnyei évtizedek fáradságos munkájának eredményével számol be előttünk oly feldolgozásban, mely egészen a mai tudományos színvonal magaslatán van. Nemcsak abban különbözik elődeitől, hogy hasonlíthatatlanul több kútfőt felhasznál, mi által a magyar írók számát megsokszorozza; hogy a legmegbízhatóbb adatokat használja s ennél fogva majd minden eddigi lexikális munkát mintegy fölöslegessé tesz; hanem abban is, hogy minden adatának urát adja az életrajzok után, megnevezve minden forrást, a melyből adatait meríti. E mellett eddigi életrajziróink csak a külön kiadásban megjelent művek szerzőire voltak figyelemmel; Szinnyei felhasználva a Magyar Nemz. Múzeum kézirtárának gazdag készletét, a kéziratban maradt művek íróiról sem feledkezik meg és a folyóiratokban, lapokban elszórtan megjelent értekezések, czikkek íróit is fölveszi. Könyvészeti tekintetben épen e többoldalúság teszi Szinnyei művének legnagyobb érdemét.

Erre vonatkozólag különféle vélemények lehetnek. Magunk is úgy véltük az első kötet megjelenésekor, hogy oly írók műveinek felsorolása, a kiknek életéről Szinnyei semmiféle adattal nem rendelkezik, talán nem egészen helyes. Például Chemez Gyula, Cleophas Mihály, Clement Lipót, Csekei Miklós, Danits Imre, Daróczy Elek, Fiala József, Freytag Antal, stb. életéről semmit sem tud, csupán

¹ L. a Budapesti Szemle 1892. évfolyamában.

műveiket említi s hivatkozik az illető könyvészeti munkákra, a honnan a címeket veszi. A szerkesztésnek e módja irodalomtörténeti szempontból nem látszott előttünk eléggé indokoltnak, mert hiszen Szinnyei lexikális munkájában első sorban életrajzi adatokat keresünk s nem a művek egyszerű címét, a melyet más könyvészeti gyűjteményekben különben is megtalálunk. De a mi irodalomtörténeti szempontból nem egészen indokolt, teljesen az bibliografiai tekintetben s általános használhatóság szempontjából. Pedig ez utóbbi — készséggel elismerjük — Szinnyei munkájának megítélésénél mégis csak legfőbb irányadó. Mert a ki e munkát kezébe veszi, nemcsak oly írókat talál benne, a kiről életrajzi adatokat akar megtudni, hanem olyat is, a kinek munkáiról teljes címet akar. Ez utóbbi részben útbagazítást talál a forrásra nézve, a melyből magának a munkának, főleg ha az 1711-ig jelent meg, hollétére, könnyen hozzáférhetőségére nézve is tájékozást szerezhethet. Bibliografiai szempontból tehát, ismételjük, egészen helyes Szinnyei szerkesztési módja. S épen e mód teszi a munka egyik legfőbb becsét.

A mi az egyes írók életrajzi adatait illeti, úgy hiszszük, csak a legnagyobb utánjárással lehetne egy-egy kisebb tévedést helyreigazítani, vagy a hézagokat pótolni. Számba kell vennünk, hogy Szinnyei útja még koránsem volt kellőleg előkészítve, s neki magának kell olynemű kutatásokat tennie, a milyeneket más, fejlettebb irodalmakban már rég megtettek, ha valaki egy hasonnemű lexikális munka szerkesztésére vállalkozott. Mert bár eddigi magyar nyelvű gyűjteményeink (a Ferenczy- és Danielik-féle, a Vutkoviché és Toldyé), különösen pedig a Wurzbach-féle vállalat némely részben megkönnyítették Szinnyei munkáját: mégis jobbadán úttörőnek mondható ő s épen oly írókra nézve, a kiknek életadatait első sorban keresi a kutató ilyen lexikális művekben.

Eddigi gyűjteményeinkben, kevés kivétellel, csak a kiválóbb írók életadatait kaptuk, olyanokét, a kiknek életrajzáért kevésszer folyamodunk gyűjteményes munkához. Szinnyei, mondanunk sem kell, kevés tekintettel van az író kiválóságára, ép oly kevéssel, mint a könyvtárnok nincs általános bibliografiai szempontból a kezébe került könyv becsére nézve, mindegyiket egyformán lajstromozza, szakokba osztja, megőrzi s a kutatónak kiszolgáltatja. Szinnyei, mondhatni, egyforma gonddal használja föl forrásait s egyforma gonddal adja elő összegyűjtött adatait. Hogy műve mégsem lehet minden tekintetből teljes, az nemcsak a dolog sajátos természetéből foly, hanem abból is, a miről főntebb szoltunk, hogy t. i. útja épenséggel nem volt kellőleg előkészítve sem bibliografiai, sem irodalomtörténeti tekintetben. Annál nagyobb érdeme, hogy így is lehetőleg teljes gyűjteményt ad. Pedig, hogy egyebet ne említsünk, még nem ismerjük azokat a nagy írókat, a kik a XVI. és XVII. században külföldön nyomatták munkáikat, s ez a gyűj-

temény csak most van szerkesztés alatt hozzáértő, gondos kézben. Aztán az 1711-től korunkig megjelent munkák könyvészete is sok kívánni valót hagy fenn, s e mellett az irodalomtörténet köréből számos, az újabb korra nézve épen a legfontosabb emlék kéziratban hever. Ily körülmények között nem ismerünk Szinnyei Józsefen kívül írókat, a ki a magyar írók élete és munkáinak összeállítására vállalkozott volna, vagy azt csak valamennyire is tűrhetőleg végezhetné volna. Őt szorgalma, eddigi kutatásai, hivatalos teendői s nagy ismeretsége az írással foglalkozók között, úgy szólván, egymagát képesítették e nagy feladat megoldására. Ha tehát gyűjteménye egyben-másban kiegészítést vár is, ha itt-ott hézagokat volt is kénytelen hagyni: ez nem az író fölületességéből vagy gondos kutatása hiányából, hanem irodalmi állapotainkból ered. Egy-egy író életrajzi adatát az irodalom és tudomány történetével foglalkozó kutató bővítheti, javíthatja; de méltán kérdezhetni: van-e a magyar írók között egy is, a ki az egész gyűjteményt úgy tudta volna összeszerkeszteni, az élő és közelmúltban elhunyt írók ön-életrajzi adatait annyi utánjárással, oly széleskörű levelezéssel tudta volna összegyűjteni s azokat értékesíteni, mint Szinnyei József? Van-e, a ki fáradságot nem ismerve, olvasmányait, hivatalos foglalkozását s még élvezeteit is csak arra használja fel, hogy művét mennél teljesebbé tegye, s a ki lépten-nyomon adatokat búvároljon azért, hogy a magyar szellemi élet történetéhez mennél jobb és használhatóbb kalauzt adjon? Egyben-másban, mint mondánk, javítható műve, de ez elenyészőleg csekély, majdnem semmi ahhoz az eredményhez képest, a melylyel könyve általában véve dicsekedhetik.

Lapozgatás közben a mi szemünk elé is akadt egy pár író, a kiről néhány főbb adatot el lehetett volna mondani. Nem az adatok bővítéséről van itt szó, hanem olyan adatokról, a melyeket, ha ismer az író, mindig megemlít, meg kell említenie, mert — hogy úgy mondjuk — kardinális adatok. Például a II. k. 194. hasábján föl van hozva *Császár József*, a kiről csak ennyit találunk följegyezve Szinnyeinél: »1804-ben valószínűleg debreczeni tanár volt, de rövid ideig, és nyelvészettel foglalkozott. Szerkesztette a Magyar Hírmondót 1802. január 1-től 1803. május 27-ig«. És hivatkozik Kazinczynak egy levelére s Dessweffy irodalmi hagyományaira. A »Neuere Annalen der Litteratur d. öst. Kaiserthums« című Bécsben szerkesztett folyóirat Intelligenzblattjában (1808. évf. áprilisi füzet, 151. hasáb.) a következő nekrológot találjuk: »Im Herbst 1807. starb Hr. *Joseph Császár* reformirter Prediger zu Vésztő in Ungern, ehemals Redakteur der ung. Zeitung, Magyar Hírmondó in Wien. nachher Professor der französischen und deutschen Sprache am reformirten Collegium zu Debrezin, endlich reformirter Prediger zu Vésztő. Er erhielt seine wissenschaftliche Bildung zu

Pápa, Debresin, Göttingen, wo er die Professoren Stäudlin, Ammon, Eichhorn, Buhle, Mayer und Schlözer hörte, und war ein talentvoller junger Mann«. Látnivaló, hogy a mi e rövid nekrológban van, az mind a legszükségesebb életrajzi adat, minőt Szinnyei sohasem mellőz, ha ismer. Mellesleg megjegyezzük, hogy a század elején élt írók életére és műveire sokszor több útbaigazítást találunk a bécsi és jenai irodalmi értesítőkből, mint az akkori száraz magyar lapokban. Sajnos, hogy e folyóiratokat irodalomtörténetíróink is jó részben figyelmen kívül hagyták, pedig mondhatni, hogy a század első két évtizedére vonatkozólag sokkal több adatot tartalmaznak, mint a Magyar Kurir és Kulcsár lapja. Úgy látszik, hogy ezek Szinnyei figyelmét is nem egyszer kikerülték, mert kevésszer vettük észre, hogy hivatkozik rájuk. Például *Fejes János*nak a »De linguae adminiculis et perfectione eius in genere« stb. (Pest, 1807.) czímű, korában sokat emlegetett munkájáról egy bírálat jelent meg az idézett folyóirat 1807. évf. márcziusi füzetében (120. h.), valamint a »Matrimonia ad vetusti et hujus temporis rationem exegit I. F.« (Pest, é. n.) czímű munkájáról is, de e bírálatokra Szinnyei nem hivatkozik a források között, holott például Farkas Károlynak a »Rövid útmutatás« czím alatt megjelent (Pest, 1806.) művére vonatkozólag megjegyzi, hogy ismertetése az Allg. Liter. Zeitungban (1807. 32. sz.) olvasható.

Egyik-másik életrajzban a több egynemű adat közül csak egyet említ meg Szinnyei, noha a többinek fölemlítése is érdemes volna. Így pl. Cserey Farkasra (II. k. 288. hasáb) vonatkozólag megemlíti, hogy a kolozsvári fűvészkertnek felállítását is ő tervezte, a mi helyes; azonban ezzel kapcsolatban nem ártott volna föl- említeni, hogy a marosvásárhelyi, sárospataki és debreczeni collegiumoknak is felajánlott több nevezetes növénygyűjteményt, jól- lehet, mint Kazinczy mondá, nem tartozott is a ref. vallás híveéhez. Ezt annál inkább felhozhatta volna Szinnyei, mert a források közt idézi is az ajánlatról szóló hirlapi cikket. Még érdekesebb lett volna följegyezni azt a köztudomású adatot Cserey Farkas életrajzában, hogy a Csokonai emlékkövére vonatkozólag ő adta az eszmét Kazinczynak s ebből származott az úgy nevezett »arkádiai pör«. Ennek kapcsán nem tartjuk fölöslegesnek megigazítani a Fazekas Mihály életrajzában előforduló pár téves adatot sem. Szinnyeinek szóban levő műve 227. hasábján ezeket olvassuk: »Kazinczyval jó barátságban élt (t. i. Fazekas) és vele levelezett. Kazinczy, Csokonai munkáinak kiadásánál Fazekast választá maga mellé szerkesztő-társul; az ebből keletkezett Arkádiai pörben, mely a Hazai és Külföldi Tudósításokban évekig tartott, a debreczeni közvéleményt Fazekas képviselte s ő harczolt a lapban Kazinczy ellen, habár *névtelenül*«. Ez adatok nem mind helyesek. Kazinczy Fazekassal csak 1807-ig levelezett, onnan kezdve éles ellentét

választotta el őket egymástól. Arról pedig csak szó volt, hogy esetleg Fazekas és még inkább Kis Imre adnák ki Csokonai műveit. Tudvalevőleg Kazinczy meg akarta a szerinte lépten-nyomon előforduló »szenny«-től Csokonai műveit tisztogatni, míg Kis Imre úgy akarta azokat közzétenni, a mint a költő műveit hátrahagyta. Aztán az »árkádiai pör« *nem ebből* keletkezett, s nem is Fazekas volt egymaga a debreczeni közvélemény képviselője, hanem először Kis Imre. Fazekas csak akkor lépett ki a síkra, midőn Kazinczy és Kis Imre között már elmérgesedett a polemia. Végül pedig Fazekas nem *névtelenül*, hanem *F. M.* jegyek alatt szállt síkra a »megrágalmazott város« ügyében, s mindenki tudta, hogy a két betű Fazekas Mihály nevének kezdőbetűje.

Még két életrajz adatai iránt van némi kétségünk, a nélkül azonban, hogy e kétséget igazolni tudnók. Inkább csak esetleges figyelemgerjesztésül jegyezzük meg. Ugyanis a III. k. 161. hasábján *Farkas Ferencz* ev. ref. lelkésznek van tulajdonítva két mű, a Pyrker egri érsek tiszteletére írt óda (Eger, 1842.) és a »Gyász-emlék üdv. Radics Ferencz egri kanonok boldog árnyának szentelve« (Eger, 1844.) című költemény. Nem tudjuk, e művek czímén rajta van-e, hogy csakugyan ez az ev. ref. lelkész írta azokat, s nem az a Farkas Ferencz-e, a kiről a 159. és 160. hasábon írt Szinnyei? Nemcsak a vallásbeli különbség támaszt bennünk kétséget, hanem sokkal inkább az a körülmény, hogy Farkas Ferencz székesfehérvári nagyprépostnak több hasonló művét látjuk megnevezve. Lehet, hogy kétségünk teljesen alaptalan; de az is lehet, hogy a felhozott életrajzokban van tévedés. Szintén a III. k. 592. hasábján azt olvassuk Fogarassy Jánosról, hogy »költeményeket, elbeszéléseket s vegyes czikkeket írt az Aglajába«. Vajjon nem más Fogarassy-e ez? Eddig legalább kevesen tudták, hogy Fogarassy verseket s elbeszéléseket is írt volna. Örülünk, ha ebbeli kétségünk is alaptalannak nyilvánul, mert egy okkal több van arra, hogy a szóban levő művet annál megbízhatóbbnak tartsuk minden adatára nézve.

Egyébiránt ily csekély hibák, a melyek közül egy párt főntebb érintettünk, sehogy sem csökkentik a jeles gyűjtemény valódi becsét. Óhatatlan bármilyen hasonló gyűjteményben is, hogy kisebb-nagyobb tévedések bele ne csúszszanak. Szinnyei munkájában pedig vajmi kevés az, a mi az adatok megbízhatósága tekintetében tévedésül hozható fel. Sőt nem habozunk kimondani, hogy Szinnyei több hasznos munkája mellett is a »a Magyar írók élete és munkái« című gyűjtemény leghasznosabb s legértékesebb munka, a mely nélkül senki sem lehet el, a ki a magyar szellemi élet történetével bármily irányban foglalkozik.

Csak a könnyebb használhatóság szempontjából szerettük volna, ha a kötetek végéhez az írókról betűrendes tárgymutatót csatolt volna a szerző, mint más hasonló életrajz-gyűjteményeknél látjuk;

hogy a ki valamely íróat keres a műben, ne volna kénytelen az egész kötetet végigforgatni, hanem csak pár levelet megtekinteni, a miből azonnal útbaigazítást szerezhetne. Ez sem valami nagy hiány ugyan, de technikai szempontból figyelmet érdemelt volna. Végül a legnagyobb mértékben kívánatosnak tartjuk, hogy a mű hátralevő része mennél előbb befejeztessék.

Dr. Váczy János.

Kalauz az újabb magyar irodalomban. Szerkesztette *Petrik Géza. Budapest, kiadja a Magyar Könyvkereskedők Egylete. 1894. Sr. 4+288 l.*

Bibliografianknak Sándor István óta két kiváló képviselője volt. Kiváló, tudományos szakismeret vagy bámulatos tevékenység által. Az egyik Szabó Károly, a másik Petrik Géza. Eltűtő életpályájú, eltűtő működésű emberek, kiknek műveik is messze eltűnnek egymástól. Szabó Károly történetíró és irodalomtörténész, ki a hazafi lelkesedésével, a tudós tárgyszeretetével s a bibliofil rajongásával vesz kezébe minden magyar könyvet s miként Dibdin vagy Brunet, kész mértföldekre elutazni egy műért, hogy azt láthassa s a címet magáról a műről vegye föl: ezért műve egyszersmind tudományos irodalomtörténet; Petrik Géza szakképzett könyvkereskedő, a ki már más szemmel, más szempontból tekinti a könyveket — megengedem, hogy ez némileg az általok fölélt korszak különböző természetéből is következik — hogy úgy szóljak, mintegy az üzletember szemeivel; a címzőfvétel tekintetében sem annyira kényes s a hol a könyv nem áll rendelkezésére, könyvjegyzékkel is megelégszik: művei ezért nem tudományos bibliográfiák, hanem praktikus könyvkatalogusok.¹ Az ilyennek is megvan a maga érdeme; alapul szolgálhat egy majdan készülendő tudományos bibliográfiához s addig hiányt pótol. Ezért művei: a »*Magyar Könyvészet 1860—1875*« és a »*Magyarország Bibliographiája 1712—1860*« nélkülözhetetlen kézikönyvek. Valóban végtelen sajnáljuk, hogy Petrik nem határozott terv szerint fogott könyvészeti művei szerkesztéséhez. Inkább ezen mult, mint szakismeretein vagy szorgalmán, hogy még ma sincs komplet bibliografiánk. Egyik műve (1712—1860.) a föl-vett korszakban az egész magyar irodalom könyvészetét felöleli s — a mi becsét kiválóan emeli — a folyóiratoknak tartalmát is közli, de másik művében (1860—75.) már csak a magyar nyelvű könyvek, folyóiratok és hírlapok címjegyzékét adja.²

¹ Nem szándékszunk most ennek lövebb fejtegetésébe és bizonyításába bocsátkozni; akkorra hagyjuk ezt, mikor főműve, melytől előbbi megjegyzésünk által egyáltalában nem akarjuk elvitatni az érdemet, teljesen befejezve áll előttünk. Mindenesetre meg fogja érdemleni, hogy akkor kissé részletesebben foglalkozzunk vele.

² Petrik utólag maga is észrevette ezt, legalább arra látszik mutatni